

ERSTATNING FOR

PERSONSKADE

OG TAB

AF HORSORGER

af Stig Jørgensen

*Erstatning
for personskade og tab af forsørger*
er sat med Times
og trykt i Gullanders Bogtrykkeri, Skjern
Bogbinderarbejdet er udført
af Carl Nielsens Bogbinderi, Odense

ISBN 87 574 0372 4

FORORD

Den foreliggende 3. udgave af Erstatning for Personskade og Tab af Forsørger medtager i teksten praksis trykt i Ugeskrift for Retsvæsen indtil oktober 1971, medens domme trykt indtil midten af marts 1972 er medtaget i tabellerne. Tillægget fra 1966 er ligeledes indarbejdet i fremstillingen. Af praktiske grunde er tabellerne blevet anbragt samlet bag i bogen; kun de vigtigste er medtaget, og kun domme efter 1960 er anført heri.

Lovrigt har jeg kun tilstræbt en åjourføring, eftersom der ikke er sket større ændringer i lovgivningen eller i retspraksis. De nordiske udvalg, der henholdsvis overvejer spørgsmålet om fastsættelse af erstatning for personskade og undersøger forholdet mellem erstatning og forsikring, har endnu ikke afsluttet deres arbejde. Socialreformkommissionen overvejer ligeledes forholdet mellem erstatning for personskade og den sociale sikring.

Hovedindtrykket af udviklingen i praksis er, at der er sket en yderligere standardisering af erstatningsfastsættelsen for invaliditet og især for forsørger- og pertab. Selv om de dommere,¹ som har udtalt sig om spørgsmålet, anfører, at man ved erstatningsfastsættelsen hverken anvender de af mig opstillede regler eller andre standardiseringer, men at man vurderer de enkelte tilfælde individuelt, er det en kendsgerning, at 92 af 97 domme fra tidsrummet fra 1960 til 1971 om erstatning til enker lå fra 20.000 til 60.000 kr.,² og at også erstatningerne for invaliditet i samme tidsrum er blevet yderligere standardiseret.³ Denne standardiseringstendens er efter min opfattelse anerkendelsesværdig set ud fra hensynet til retssikkerheden og muligheden for hurtige og sikre forligsmæssige ordninger. Det er kun beklageligt, at de dommere, som afviser såvel denne tendens som de af mig tentativt på grundlag af praksis opstillede regler, ikke er mere explicite i deres præmisser om erstatningernes beregning.

¹ Se især *Trolle* i U 1963B.111, *Theodor Petersen* i U 1969B.89 og hertil *Stig Jørgensen*, Dansk Forsikrings Tidende 1969.247.

² Afgørelser giver i specielle tilfælde mindre end 20.000 kr., medens en enkelt afgørelse giver 70.000 kr.; se nfr. om U 1971.817H.

³ Gjennemsnittet for samme periode for 100 % invaliditet var på 70.000 kr., maksimum 125.000 kr., minimum 30-40.000 kr. Den af *A. Vinding Kruse*, Erstatningsretten (2. udg.) p. 452 anførte »tommelfingerregel«, hvorefter invaliditetserstatningerne beregnes med et beløb på 800-1200 kr. for hver % invaliditet, svarer ikke til den trykte praksis, idet beløbene snarere ligger fra 500-1200 kr. pr. %, hvilket naturligvis giver en ringe vejledning.

Som ovenfor nævnt lå enkeerstatningerne i 1960'erne gennemsnitligt på 40-60.000 kr. Ved Højesterets dom i U 1971.817 stadfæstedes Landsrettens fastsættelse af erstatningen til en enke på 100.000 kr. Ifølge kommentaren i U 1972B.85 var hensigten hermed at forhøje erstatningsniveauet delvis i overensstemmelse med udviklingen i lønniveauet i 1960'erne.

Det er min opfattelse, at erstatning for personskade i det hele taget er et meget ufuldkomment redskab til løsning af det i første række sociale problem, som opstår i forbindelse med sådanne skader. Det er mit håb, at de bestræbelser, som for tiden udfoldes såvel udenlands som her i landet på at finde en løsning, der i højere grad er baseret på forsikring og social sikring,⁴ vil føre til et positivt resultat.

Amanuensis, lektor C. A. Bernhard har forestået denne tredje udgave på grundlag af det registreringsarbejde som er udført af medarbejderne på Institut for Privatret ved Aarhus Universitet.

Overassistent H. Unnerup har udarbejdet domsregistret.

Aarhus i april 1972.

Stig Jørgensen.

4. Se hertil *Stig Jørgensen*, Erstatningsret (2. udg.) kapitel 5 med litteraturhenvisninger; Socialreformkommissionen har beskæftiget sig med spørgsmålet i et underudvalg, som endnu ikke har afsluttet sit arbejde.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	V
Indledning	1
I. <i>Fremstillingens formål, genstand og metode</i>	1
A. Formål	1
B. Genstand og system	1
C. Metode	2
II. <i>Historik</i>	4
A. Økonomisk skade	6
1. Landskabslovene (6) - 2. Danske Lov (8) - 3. Tiden efter Danske Lov (9) - 4. Straffeloven af 1866 (12).	
B. Ikke-økonomisk skade	13
1. Lyde (13) - 2. Svie og smerte (15) - 3. Ørstedes fortolkning af 6.7.10 (17) - 4. Vansir (20) - 5. Ulempe (20) - 6. Tort (22) - 7. Analyse af iktrtl. § 15 (22).	
C. Nugældende regler	23
1. Specielle erstatningsregler (24) - a. Økonomisk skade (24) - b. Ikke-økonomisk skade (25).	
2. Ikrafttrædelseslovens § 15 (27).	
Kapitel I. Almindelige bemærkninger om invaliditets- og forsørgererstatningskravene	30
I. <i>Begreberne skade og tab</i>	30
A. Skade	30
B. Tab	32
II. <i>»Fuld erstatning«</i>	33
A. Problemstillingen	33
B. Tingsskade	35
C. Personskade	37
III. <i>Nogle udviklingslinier. Følger invaliditets- og forsørgererstatningskravene almindelige erstatningsregler?</i>	39
A. Udviklingen	39
B. Forholdet til almindelige erstatningsregler	42
IV. <i>Erstatning eller forsorg?</i>	44
V. <i>Erstatningens begrænsning; hjemmel og begrundelse</i>	45
A. Hjemmel	45
B. Begrundelse	47
1. Bevisusikkerheden (47) - 2. »Sociale hensyn« (49) - 3. Tilvænningsproblemet (52).	
VI. <i>Erstatningens standardisering</i>	54

VII. <i>Det »borgerlige jævnmål«</i>	55
A. Teorien	55
B. Lovgivningen	58
C. Retspraksis	60
1. Almindelige regler for erstatningens fastsættelse (61) – 2. Afvigelse fra hovedreglerne (63).	
VIII. <i>Afgrænsningsproblemer</i>	68
A. Teorien	68
B. Invaliditet – sveie og smerte m. v.	71
IX. <i>Betragtninger de lege lata og de lege ferenda</i>	74
A. Nogle konsekvenser af grundætningen om »borgerlige jævnmål«	74
B. Den fremtidige udvikling	76
1. Økonomisk skade (76) – 2. Ikke-økonomisk skade (78).	
Kapitel II. <i>Årsagsproblemer</i>	82
I. <i>Indledning</i>	82
II. <i>Årsagsbegrebet</i>	84
III. <i>Årsagskonkurrence</i>	86
A. Problemstillingen	86
B. Tabsvurderingen og de reale grunde	87
C. Konkurrence mellem en ansvarlig og en casuel årsag	90
D. Retspraksis	91
1. Den faktiske årsagsforbindelse (93) – 2. Sygdomsanlæg (98) – 3. Iøvrigt medvirkende casuelle årsagsfaktorer (103) – 4. Hypotetisk medvirkende casuel årsagsfaktor (108).	
IV. <i>Adækvansspørgsmål</i>	110
A. Adækvanslærens område	111
B. Adækvanslærens praktiske værdi	112
C. Den traditionelle adækvanslære	114
D. Kritik af den traditionelle adækvanslære	114
E. Konklusioner	121
F. Atypiske følger af personskade	122
1. Sygdomsanlæg (125) – 2. Traumatiske neuroser (127) – 3. Usædvanlige komplikationer (128) – 4. Svækkelse som følge af sygeleje (131) – 5. Mellemkommende årsagsfaktorer (131).	
Kapitel III. <i>Compensatio lucri cum damno og trediemands krav</i>	134
I. Afsnit. Almindelige bemærkninger	135
I. <i>Compensatio lucri cum damno</i>	135
II. <i>Trediemands krav</i>	138
A. Direkte krav	138
B. Afledet krav	140
III. <i>Særlige hensyn ved personskade</i>	142
A. Kompensation eller kumulation	143
1. Pligtmæssig ydelse (143) – 2. Frivillig ydelse (145).	

B. Afledet krav eller ansvarsnedsettelse	146
1. Hensynet til trediemand (146) – 2. Hensynet til skadevolderen (148).	
C. Regresreglerne bør være præceptive	149
II. Afsnit. Enkelte tilfældegrupper	149
I. <i>Trediemands ydelse pligtmæssig</i>	149
A. Forsikring	149
1. Privat forsikring (149) – 2. Social forsikring (150) – a. Sygekasser (151) – b. Lovpligtig ulykkesforsikring (153) – c. Folkeforsikringsloven (157) – d. Jernbaneerstatningsloven (158).	
3. Regreskravets stilling (159) – a. Regreskravets beskyttelse (159) – b. Regreskravets uafhængige stilling (162) – c. Konkurrence mellem erstatningskrav og regreskrav (163) – (1) ikke dækning både for erstatnings- og regreskrav (164) – (2) skadelidendes medvirken (165).	
B. Det offentlige afholdte sygehusudgifter	167
C. Ydelser i arbejdsforhold	170
1. Indledning (170) – 2. Udenlandsk ret (172) – 3. Dansk retspraksis (179) – a. Aftale om regres (179) – b. Ikke aftale (180) – (1) Sygeløn (183) – (2) Pension (188) – c. Regreskravets afledede karakter (192) – d. Hvilke ydelser kan regreskravet afregnes i? (193) – e. Regreskravets stiftelse (193).	
D. Trediemands underholds- eller forsørgelsespligt	193
E. Særligt tilfælde – hjemsendt værnepligtig	194
II. <i>Trediemand har ingen retlig forpligtelse</i>	194
A. Trediemands ydelse fastsat i forhold til skadelidendes tab	195
B. Trediemands ydelse ikke fastsat i forhold til skadelidendes tab	196
III. Afsnit. Særligt om forsørgererstatning	198
I. <i>Indledning</i>	198
II. <i>De efterladtes formue- og erhvervsforhold</i>	200
A. De efterladtes formueforhold	200
1. Trediemands forsørgelsespligt (200) – 2. Nyt ægteskab (200) – 3. Offentlig hjælp (203) – 4. De efterladtes formueomstændigheder i almindelighed (203) – 5. Forsikringssummer (209) – a. Udenlandsk ret (209) – b. Dansk ret (210).	
B. De efterladtes erhvervsforhold	213
1. Fremmed ret (213) – 2. Dansk ret (216).	
Kapitel IV. <i>Erstatning for personskade</i>	220
I. Afsnit. Afholdte udgifter og tabt arbejdsfortjeneste	221
I. <i>Afholdte udgifter</i>	222
1. Læggeudgifter o. l. (224) – 2. Henliggen på enestue (225) – 3. Rekreationsophold (225) – 4. Transportudgifter (226) – 5. Vikar for lønarbejdere (227) – 6. Ekstrahjælp til selvstændigt erhvervsdrivende (227) – 7. Protoser, sygevoгне, optræning o. l. (229) – 8. Lægeattester (230) – 9. Særlige udgifter iøvrigt (231).	

II. Tabt arbejdsfortjeneste	231
A. Ansat med løn	232
1. Hvad erstattes? (232) – 2. For hvor lang tid? (236).	
B. Skadelidende ikke ansat med løn	241
1. Selvstændigt næringsdrivende (242) – 2. Børn og unge mennesker (247).	
II. Afsnit. Invaliditetserstatning	251
I. Erstatning for fremtidige udgifter	252
A. Ikke-erhvervsarbejdende kvinder	253
B. Fremtidige udgifter i almindelighed	258
II. Erstatning for fremtidigt indtægstab	260
A. Skadelidendes indtægt	262
1. Hvorledes bestemmes indtægten? (262) – 2. Hvad medregnes til indtægten? (263) – 3. Nettolønprincippet (263) – 4. Ændringer i indtægten (264) – a. Unge mennesker (265) – b. Børn (267) – c. Ældre personer (267) – 5. Indtægtsgrænser (268).	
B. Invaliditet	268
1. Invaliditetsbegrebet (268) – 2. Forholdet til ulykkesforsikringslovens invaliditetsbegreb (269) – 3. Ulykkesforsikringslovens invaliditetsbegreb er kun vejledende (274) – a. Udenlandsk ret (276) – b. Dansk ret (281) – (1) Den faktiske invaliditet større end den beregnede (281) – (2) Skadelidende genoptager sit arbejde med samme indtægt (284).	
C. Erstatningens beregning	288
1. Udenlandsk ret (289) – 2. Ulykkesforsikringslovgivningen (291) – 3. Dansk retspraksis (294) – a. Hovedreglen (296) – b. Afvigelser fra hovedreglen (297) – (1) Mindre invaliditeter (297) – (2) Faktisk-medicinsk invaliditet (297) – (3) Indtægtsgrænser (298) – (4) Ældre mennesker (299) – (5) Børn (301) – (6) »Taksttilfælde« (304) – (a) Øjenskader (304) – (b) Skade på andre sansorganer (305).	
III. Afsnit. »Ikke-økonomisk« skade	306
I. Struktur	306
A. Problemstillingen	306
B. Formål	306
C. Funktion	307
D. Betingelser	307
E. Den nærmere analyse	308
F. Konklusion	313
II. Begrundelse	313
III. Fremmed ret	316
A. Norsk ret	316
B. Svensk ret	318
C. Finsk ret	321
D. Engelsk ret	321
E. Fransk ret	322
F. Tysk ret	323

IV. Retspraksis	326
A. Svie og smerte (lidelse)	326
1. Valg af målestok (326) – 2. Sygdommens længde (329) – 3. Afvigelser fra hovedreglen (332) – 4. Blivende invaliditet (335) – 5. Tilvæningshensynet (336).	
B. Ulempe	336
C. Lyde	338
1. Danske Lov – ikrtrl. § 15 (338) – 2. Varigt mén (340).	
D. Vansir	346
E. Forstyrrelse af stilling og forhold	349
Kapitel V. Erstatning for tab af forsørger	356
I. Afsnit. Hvem kan kræve erstatning?	356
I. »Direkte« krav på erstatning	356
II. »Faktisk« eller »retlig« forsørgelse	358
III. Ikrafttrædelseslovens § 15, 2. stk.	362
IV. Nærmere om dansk ret	363
A. Afdøde havde en legal forsørgelsespligt	364
1. Hvornår foreligger en retlig forsørgelsespligt? (364) – 2. Den retlige forsørgelsespligt ikke aktuel (365) – a. Afdødes erhvervsevne uden betydning (365) – b. Afdødes ringe erhvervsevne (365) – 3. Hvem kan kræve erstatning for tab af forsørger? (370) – a. Enkens ret til erstatning (370) – b. Enkemands ret til erstatning (371) – (1) Ulykkesforsikringsloven (372) – (2) Bache og Bang (372) – (3) Norsk og svensk ret (373) – (4) Dansk praksis (375) – c. Erstatning til børn (377) – (1) Ægtebørn (377) – (2) Børn født uden for ægteskab (381).	
B. Afdøde havde ingen forsørgelsespligt	385
1. Ulykkesforsikringsloven (385) – 2. Uden for ulykkesforsikringsloven (386) – a. Reale hensyn (386) – b. Nogle tilfældegrupper (387) – (1) Plejebørn og stedbørn (387) – (2) Børn over 18 år (388) – (3) Forældre (390) – (4) Faktisk samlevende personer (397) – (5) Andre nærstående personer (398).	
II. Afsnit. Erstatning til enke og ægtebørn	399
I. Erstatning til enke	399
A. Fremmed ret	400
B. Dansk ret	402
1. Afdødes indtægt (402) – a. Hele nettoindtægten (402) – b. Enkens andel (404) – 2. Kapitalfaktoren (405) – a. Livrenteprikkippet (405) – b. Ulykkesforsikringsloven (407).	
C. Stillingen i retspraksis	408
1. Hovedreglen (408) – 2. Indtægtsgrænser (409) – a. Maximum (409) – b. Minimum (411).	
II. Erstatning til ægtebørn	411
III. Afsnit. Ødelæggelse og forstyrrelse af stilling og forhold	415
I. Hjemler ikrafttrædelseslovens § 15, stk. 2 erstatning for ikke-økonomisk skade som f. eks. de efterlevendes sorg og kummer?	415

A. Udenlandsk ret	415
B. Dansk ret	417
II. <i>Hvad kan man kræve godtgørelse for?</i>	420
III. <i>Hvem kan kræve godtgørelse?</i>	420
IV. Afsnit. Begravelsesomkostninger	423
I. <i>Hvem kan kræve begravelsesomkostningerne betalt?</i>	425
II. <i>Hvad kan kræves erstattet som begravelsesomkostninger?</i>	426
1. Rejsseudgifter, bispisning af følge (427) – 2. Sørgeklæder (428) – 3. Gravsted og -sten (428) – 4. Tabt arbejdsfortjeneste og ekstrahjælp (429).	
 Kapitel VI. Erstatningskravet	430
I. Afsnit. Renteerstatning – Kapitalerstatning	430
I. <i>Udenlandsk ret</i>	430
II. <i>Legislative hensyn</i>	431
III. <i>Lovgivningen</i>	433
IV. <i>Retspraksis</i>	435
II. Afsnit. Erstatningskravet: Forfaldstid, renter, forældelse, udstykning af kravet og efterbetaling	436
I. <i>Hvornår kan skadelidende kræve eksegibel dom? Erstatningskravets udstykning</i>	437
1. Eksegibel dom (437) – 2. Udstykning (437).	
II. <i>Forældelse</i>	441
1. Forældelsesfristen (441) – 2. Forældelsens suspension (442) – 3. Forældelsens afbrydelse (444).	
III. <i>Renter</i>	444
IV. <i>Efterbetaling</i>	446
1. Forbehold om efterbetaling (446) – 2. Parterne i god tro (447) – a. Forbehold (447) – b. Ikke forbehold (447) – 3. Forligsmæssige afgørelser (448) – a. Domme der tillader efterbetaling (449) – b. Domme der nægter efterbetaling (449) – c. Sammenfatning (450).	
III. Afsnit. Erstatningskravets beskyttelse, overgang og gennemførelse	451
I. <i>Erstatningskravets beskyttelse</i>	451
A. <i>Kreditorforfølgning</i>	451
1. Udenlandsk ret (451) – 2. Dansk ret (452) – a. Lovgivningen (452) – b. Teorien (454) – c. Retspraksis (454).	
B. <i>Modregning</i>	456
C. <i>Skadevolderens konkurs</i>	457
II. <i>Erstatningskravets overgang</i>	457
A. <i>»Økonomisk skade«</i>	457
a. <i>Transport</i> (457) – b. <i>Arv</i> (458).	

B. <i>»Ikke-økonomisk skade«</i>	458
III. <i>Erstatningskravets gennemførelse</i>	463
IV. Afsnit. Ansvarsfraskrivelse og egen skyld	464
I. <i>»Egen skyld«</i>	464
A. <i>Personskade</i>	464
B. <i>Forsørgertab</i>	465
1. <i>Teorien</i> (465) – 2. <i>Udenlandsk ret</i> (468) – 3. <i>Retspraksis</i> (468) – 4. <i>De lege ferenda</i> (469).	
II. <i>Ansvarsfraskrivelse</i>	469
A. <i>Kan man fraskrive sig ansvar for personskade?</i>	469
B. <i>Er ansvarsfraskrivelsen bindende for de efterladte?</i>	471
1. <i>Udenlandsk ret</i> (472) – 2. <i>Teorien</i> (472) – 3. <i>Retspraksis</i> (474) – 4. <i>Et specielt spørgsmål om identifikation</i> (475).	
III. <i>Skadelidendes pligt til at lade sig underkaste operation m. v.</i>	476
1. <i>Undladelse af at søge rettidig og adækvat lægebehandling</i> (477) – 2. <i>Skadevolderen bærer iøvrigt risikoen for lægens fejl</i> (477) – 3. <i>Skal skadelidende underkaste sig operation o. l.? (478).</i>	
V. Afsnit. Erstatningskravets skatteretlige stilling	480
I. <i>Indkomstskat</i>	480
II. <i>Formueskat</i>	480
 Kapitel VII. Tabeller	481
<i>Tablet A:</i>	
<i>Omsetningsfaktorerne efter ulykkesforsikringsloven – MÆND</i>	482
<i>Tablet B:</i>	
<i>Omsetningsfaktorerne efter ulykkesforsikringsloven – KVINDER</i>	484
<i>Tablet C:</i>	
<i>Invalditeterstatning MÆND</i>	486
<i>Tablet D:</i>	
<i>Invalditeterstatning KVINDER</i>	500
<i>Tablet E:</i>	
<i>Invalditeterstatning samt »ikke-økonomisk« skade BØRN</i>	504
<i>Tablet F:</i>	
<i>»Fakstiftelfæde«</i>	508
V. <i>Ojenskader</i>	508
II. <i>Skade på andre sansorganer m. v.</i>	509
<i>Tablet G:</i>	
<i>»Ikke-økonomisk« skade MÆND</i>	511
<i>Tablet H:</i>	
<i>»Ikke-økonomisk« skade KVINDER</i>	525
<i>Tablet I:</i>	
<i>Forsørgertabserstatning til ENKE</i>	529

<i>Tabel J:</i>	
Erstatning til ENKEMÆND	539
<i>Tabel K:</i>	
Forsørgertabserstatning til BØRN	541
I. Nogle forkortelser	553
II. De vigtigste litteraturhenvisninger	555
III. Domsregister	559
IV. Sagregister	571

INDLEDNING

I. FREMSTILLINGENS FORMÅL, GENSTAND OG METODE

A. Formål.

Formålet med nærværende arbejde er i første række at give en fremstilling af de gældende regler om erstatning for personskade og for tab af forsørger, og at undersøge hvorvidt almindelige erstatningsretlige grundsætninger finder anvendelse ved erstatningens fastsættelse. Da det imidlertid er mit håb, at afhandlingen også må finde anvendelse som håndbog for praktikere, er der givet så vidt muligt udtømmende henvisninger til teori og retspraksis.

B. Genstand og system.

I *Genstanden* for fremstillingen bliver herefter de gældende regler om erstatning for personskade og for tab af forsørger.

Udenfor fremstillingen falder *de almindelige regler om erstatningsansvarets pådragelse* (ansvarsgrundlaget), der ikke frembyder problemer af særlig interesse for den stillede opgave. De almindelige ansvarsregler finder anvendelse, hvad enten den relevante skade er en tingsskade eller en personskade; reglen i 1krtrl. § 15, 2. stk. om erstatning og godtgørelse til de efterladte i tilfælde af skadelidtes død er dog fakultativ; se om betydningen heraf nærmere i kap. I og V. Heller ikke reglerne om, hvem og hvilke interesser der værnes ved erstatningsreglerne, vil blive behandlet i almindelighed, men til dels i sammenhæng med den følgende fremstilling bl. a. i kap. III om *compensatio lucri cum damno* og tredjemands krav og i kap. V om forsørger-